

STVARANJE SPECIJALNOG SUDA ZA RATNE ZLOČINE U SRBIJI U REGIONALNOM I MEĐUNARODNOM KONTEKSTU

David Dijas Žogeis

Uvod

Zemlje stare Jugoslavije su započele proces stvaranja nacionalnih sudova specializovanih za razjašnjavanje odgovornosti za ratne zločine i ostala kršenja međunarodnih ljudskih prava počinjenih u periodu od 1991-99. godine. Ovaj proces se podudara sa najavljenim gašenjem Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal)¹ pre 2010. godine.

Srbija je u aprilu 2003. godine usvojila zakon na osnovu koga se stvara specijalni sud za ratne zločine. Kosovo se odupire hapšenju lidera UČK² od strane Haškog tribunala. Visoki predstavnik Bosne i Hercegovine je stvorio specijalni sud sa nacionalnim i međunarodnim sudijama. Hrvatska je usvojila zakon koji okružnim sudovima daje posebno ovlašćenje kada su u pitanju ratni zločini. U svim trima republikama samo u toku proteklih godina prisustvovali suđenjima onima koji su odgovorni za ratne zločine, a pripadnici su većinske etničke grupe, sa presudama koje ukazuju na promenu tendencija u regionu.

Uprkos tome, političke i tehničke poteškoće su značajne. Otpor koji imaju članovi i državne institucije ukazuju na širok stepen postupanja, dovoljan da spreči proces pravde, kao i da destabilizuje pa makar i privremeno proces demokratske tranzicije koji se odvija u pomenutim zemljama.

Nacionalnoj kompleksnosti treba dodati i činjenicu da su Hrvatska i Bosna i Hercegovina podigle optužnica za genocid protiv Srbije i Crne Gore (naslednik nekadašnje Federalne Republike Jugoslavije) pred Međunarodnim Sudom Pravde (ICJ)³, koji razjašnjava nasilja počinjena od strane jedne države na štetu druge.

Ceo taj proces treba da bude u okviru borbe za dva koncepta, koja se dosta razlikuju od međunarodne pravde. Skorašnje stvaranje Međunarodnog krivičnog suda

¹ Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal) je osnovan u skladu sa Rezolucijom 827

² Ushtria Çlirimtare e Kosoves, Oslobodilačka Vojska Kosova.

³ Međunarodni Sud Pravde (ICJ) je osnovan na osnovu Polelje Ujedinjenih Nacija, kao sudski organ Ujedinjenih Nacija (Član 1 Statusta ICJ). Ovlašćenja suda se odnose na sve parnice koje podnesu sve države i sve posebne stvari predviđen Krivični međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal)

IPC)⁴ se suprotstavlja opoziciji zemalja koje predvodi SAD *i to ne bez posledica po region.*

Predstavnici grupa koji se protive procesima reformi mogu da ugroze proces političke tranzicije u Srbiji, što uključuje i stvaranje specijalnog suda za ratne zločine. Ubistvo Premijera Zorana Đinđića u martu 2003. godine je bio dokaz toga. Stvaranje specijalizovanog suda u aprilu iste godine predstavlja jedan odlučan korak koji je jedna važna karika u mehanizmu za rešavanju prošlosti.

Vlada Srbije je trenutno podeljena na jednoj strani na one koji su za integraciju sa Evropom, što sobom nosi i međunarodne odgovornosti za saradnju sa Haškim tribunalom i odgovornost da se sudi u sopstvenim sudovima onim Srbima koji su prekršili međunarodno ljudsko pravo, a na drugoj strani su oni koji štite članove državnih institucija, kao i neke političke stranke koje su u sastavu ove vlade optuženi za ratne zločine.

A. Međunarodna scena

Imaginarna javnost, pravda u procesu tranzicije jesu povezana sa kaznom i suđenjima bivšem režimu.⁵ Pogubljene Karla I Engleskog 1649. godine i pre svega suđenje građaninu Luis Kapetu tokom Francuske revolucije 1789. godine, obeležilo je kraj apsolutističke monarhije i konsolidaciju republikanskih sistema u Evropi. Kako objašnjava Walzer⁶, kraljolutstvo je jedna apsolutna forma za prekidanje sa mitovima starog režima, i prema tome, i čin stvaranja novog.

Proces u Nirnbergu, koji je stavio tačku na nacistički varvarizam, prouzrokovao je činjenicu njihovog cilja: izbeći kolektivnu krivicu preko ograničavanja/određivanja kroz individualne odgovornosti⁷. Triumf demokratije nad vojnim diktaturama u južnoj Evropi predstavlja suđenje režimu Pukovnika u Grčkoj. Suđenje Vojnoj hunti u Argentini simbolizovalo je kraj decenijskim vojnim režimima u Latinskoj Americi. U Jugoslaviji je možda suđenje Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Slobodanu Miloševiću čin koji će označiti kraj rata i početak tranzicije ka demokratskoj slobodi na Balkanu.

▪ Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal) je osnovan u skladu sa rezolucijom 827 Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija. Ova rezolucija je usvojena 25.

⁴ Međunarodni krivični sud (MKS) je jedini stalni sud koji će voditi istrage i dovesti pred sud individue, ne države, odgovorne za počinjavanje najtežih prekršaja ljudskih prava i međunarodnog ljudskog prava kao što su genocid, ratni zločini i zločini povrede čovečanstva i jednom kad se definiše, agresija.

⁵ Ruti G. Teitel *Transitional Justice*, Oxford University Press, 2000, 27 str.

⁶ Michael Walzer, *Regicide and Revolution: Speeches at the Trial of Louis XVI*, New York: Cambridge University Press, 1974, 88 str.

⁷ Ruti G. Teitel, *Transitional Justice*, 31 str.

maja 1993. godine, kao odgovor na pretnje miru i međunarodne sigurnosti zbog teških prekršaja međunarodnog ljudskog prava počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine.

Mandat suda, sa sedištem u Hagu, ima obavezu da sprovede pravdu kada su u pitanju ljudi odgovorni za teška kršenja međunarodnog ljudskog prava, što uključuje i teške povrede Ženevske konvencije iz 1949. godine, kršenje zakona i pravila ratovanja, zločine protiv ljudstva i genocid.

Haški tribunal nema monopol nad hvatanjem i osuđivanjem onih koji su počinili kršenja međunarodnog ljudskog prava na teritoriji bivše Jugoslavije. Izvršava svoja ovlašćenja koja su u skladu sa ovlašćenjima nacionalne pravde. Ipak, Haški tribunal ima ovlašćenja, i može, u interesu pravde, da zatraži razrešenje nacionalnog ovlašćenja nad nekim slučajem u bilo kom momentu procesa.

Do sada je Haški tribunal sproveo suđenja nad 139 osoba, od kojih su 34 osuđene na kazne zatvora u trajanju od 3 do 40 godina. Tačno 21 osoba je još uvek u bekstvu, među kojima su General Srpski Ratko Mladić, nekadašnji predsednik *Republike Srpske* Radovan Karadžić, optuženi između ostalih stvari i za genocid u Srebrenici, Hrvatski general Ante Gotovina i četiri generala Srpske vojske i policije.

Haški tribunal treba da završi svoj zadatak do 2010. godine. Kako nalaže rezolucija 1503 Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija⁸, Haški tribunal treba da završi sa istragama tokom 2004. godine, da završi procese prvostepenog suda do 2008. godine i i procese žalbe do 2010. godine. Jedan od navedenih razloga za zatvaranje Suda je presija koju vrše SAD i druge države koji smatraju da Sud ima velike ekonomske troškove, kao i da bi prebacivanje slučajeva na nacionalne sudove koji bi mogli da realizuju isti zadatak sa mnogo manjim troškovima.⁹

Sve to je izazvalo jedan veliki pritisak na sud, ali pre svega na Tužilaštvo, koje još uvek nije uspeo da uhvati politički najznačajnije begunce, Gotovinu, Mladića i Kradžića. Kredibilitet suda je u pitanju, jer će biti teško razumljiv kraj suda bez suđenja ovim beguncima od međunarodne pravde.

U okviru konteksta rezolucije 1503, Haški tribunal razmatra mogućnost prepuštanja nekih sprovedenih slučajeva u tom sudu odgovarajućim nacionalnim sudovima. Upravo zato, sud identifikuje koje su od zemalja u regionu pokazale da su u mogućnosti da vode istrage, sprovedu suđenje i osude one koji su odgovorni za ratne zločine, sa makar malo nezavisnosti i efikasnosti. Do sada je Haški tribunal pomenuo mogućnost da prepusti 17 slučajeva sudstvu u Bosni i Hercegovini, koji ukupno uključuje 50 osoba. Još uvek ni Hrvatska, kao ni Srbija i Crna Gora nemaju otvorenu podršku Suda, iako treba napomenuti saradnju koju sud nudi nacionalnim sudovima koji iako ne uspevaju da prebace ceo slučaj, daju informacije koje su bitne za napredak istrage.

⁸ Rezolucija 1503 Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija (2003) je usvojena na sednici 4817 28. augusta 2003. godine.

⁹ Izveštaj o međunarodnoj amnestiji, 2003. godina, *Bosnia-Herzegovina. Shelving justice – war crimes prosecution in paralysis*. AI Index: EUR 63/018/2003

▪ Nacionalni sudovi za ratne zločine na Balkanu

Kako bi se dobila jasna slika procesa u Srbiji, potrebno je imati u vidu slične procese u regionu i poteškoće sa kojima se suočavaju sudovi u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u nekadašnjoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji.

Zapravo u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i u pokrajini Kosovu, konflikti su bili najvećih razmera i upravo je na njihovim teritorijama počinjena velika većina ratnih zločina. Potreba za komparativnom analizom leži u činjenici da su većina ljudi odgovornih, žrtava i svedoka ovih zločina građani ovih republika i većina njih još uvek živi u njima.

U nekim slučajevima, optuženi za ratne zločine i dalje jesu važne ličnosti u svojim zemljama, neki su i dalje članovi državnih institucija (naročito u vojsci i u snagama državne bezbednosti), a ponekad su i članovi političke i ekonomske moći.

Lokalni učesnici, kao što su policija ili tužilaštvo, nemaju ni malo nezavisnosti kako bi obavili svoj zadatak: sprovedi istragu i osudili optužene. Oni su pod velikim lokalnim pritiskom od strane policije i kriminalaca.

Sa druge strane, sumnja u diskriminaciju od strane policije, tužilaštva i sudija kada su u pitanju manjinske etničke grupe u regionu, bilo iz političkih razloga, ili zato što su i oni učestvovali u zločinima, objašnjava teškoće samog zadatka. U većini slučajeva, potrebno je sprovesti istragu i inkriminisati osobe zbog činjenica koju zajednica gde žive smatra herojskim delom.¹⁰

Saradnja između sudova ovih republika je od velike važnosti kako bi se odgovorni za ratne zločine doveli pred pravdu. Ali to nije problem tehničke, već političke prirode. Lideri u regionu bi morali da pokažu dovoljno političke volje kako bi objasnili javnim mnjenjima u njihovim zemljama potrebu da se sudi onima koji su odgovorni za rat, da se podrži sudski sistem, da se završe reforme koje sobom nose čišćenje pripadnika vojske i snaga državne bezbednosti u zemljama odgovornim za ratne zločine, ukoliko stvarno žele da završe reforme koje vode ka učvršćivanju pravne države, demokratizaciji političkog sistema i potpunoj evropskoj integraciji ovih zemalja.

Hrvatska¹¹

Hrvatska je, kao i ostale nekadašnje jugoslovenske republike, dovela pred sud pripadnike manjinskih grupa zbog zločina, u ovom slučaju Srbe iz Krajine. Ipak, se ukazuje na promenu tendencije od početka 2000. godine prema istragama i suđenjima pripadnicima manjinskih grupa i pripadnicima državnih institucija. Haški tribunal i dalje vrši pritisak

¹⁰ Izveštaj Međunarodne Krizne Grupe od 2. novembra 2000. godine – “*War criminals in Bosnia’s Republika Srpska – Who are the People in Your Neighborhood?*”

¹¹ Information from the OSCE Mission in Croatia Status Report No. 10 (21.5.2002.) and 11 (18.11.2002.)

na Hrvatsku, kako bi im izručila Generala Antu Gotovinu, koji još uvek beži od međunarodne pravde.

U toku perioda od 2001.-2002. godine registrivano je značajno povećanje otvorenih slučajeva (112 otvorenih slučajeva naspram 52 u prethodnim godinama), uključujući i promenu tendencije ka povećanju slučajeva u kojima su Hrvati odgovorni za ratne zločine. To je, zajedno sa razmevanjem dela javnog mnjenja da se da amnestija srpskoj manjini u Hrvatskoj, doprinelo povećanju poverenja među srpskom manjinom za povratak izbeglica.

Pre političke promene u 2000. godini, otprilike oko dve trećine slučajeva u vezi sa ratnim zločinima koje je pokrenulo tužilaštvo se vodilo protiv srpske manjine. Mnogi od njih su bili odmah pušteni na slobodu, sa arhiviranim slučajem. Ipak, jedan dobar deo Srba koji je osuđen za ratne zločine pre izbora 2000. godine, se još uvek nalazi u zatvoru na osnovu zakonsko sumnjivih presuda.

Novi javni tužilac, koji je na toj poziciji od maja 2002. godine, je slučajeve ratnih zločina označio kao primarne. Javni tužilac je započeo sistematičan pregled preostalih slučajeva ratnih zločina, identifikujući sve slučajeve kao otvorene bez dovoljno dokaza i indicija. Naredio je Okružnim i Opštinskim sudovima da sarađuju sa policijom kako bi se izbegli hapšenja i pritvori bez presude i *zabranio* je započinjanje proces *in absentia* bez njegovog eksplicitnog odobrenja.

Jedan značajan broj suđenja za ratne zločine je nastavljeni sa velikom propagandom u štampi. Ako sa jedne strane posmatramo odlučnost vlade da dovede do kraja suđenja Hrvatima optuženim za ratne zločine, primećeni su problemi kada se radi o bezbednosti tokom suđenja, uključujući i strah svedoka, sudija i tužilaca.¹²

Tokom suđenja koji se vode protiv Hrvata, većina svedoka pred sudom se nije sećala događaja ili činjenica neophodnih za određivanje krivice ili ne za optužene (Hrvate). Procenjujući "pravu epidemiju gubitka sećanja među svedocima", hrvatski Ministar pravde je započeo pu skladu sa voljom vlade Hrvatske da se napravi zakon o zaštiti svedoka, koji je usvojio hrvatski sabor 6. oktobra 2003. godine.

Bosna i Hercegovina

Sudski sistem u Bosni i Hercegovini je podvrgnut strukturalnim promenama, zbog velikih kritika na njihovu neoperativnost i parcijalnost, naročito kada je reč o suđenjima za ratne zločine. Postoji mali ili skoro nikakav kredibilitet da sudije mogu da sprovedu suđenja

¹² Nepojavljivanje svedoka iz Srbije i Crne Gore u slučajevima "Lora" i "Gospić" je upravo bilo iz bezbednosnih razloga. Ipak u poslednje vreme je primetna volja vlasti u Hrvatskoj, Srbiji i Bosni i Hercegovini za saradnjom, kako bi olakšali svedočenja svedoka, kako preko organizovanja putovanja ka zemljama gde se suđenja odvijaju, tako i preko svedočenja pred Sudom jedne zemlje, a zatim predato u zemlju gde se suđenej i odvija, kao što je bio slučaj sa grupom i predavanjem "Gospić".

do kraja potpuno nezavisno, nepristrasno i bez političkih, kriminalističkih ili etničkih pritisaka.

Još jednom, nedostatak garancija svedocima i članovima pravosudnog sistema sperčavaju početak, kontinuitet i završetak procesa. Tome treba dodati i nedostatak jasne saradnje između entiteta. U tom smislu, vrlo je neizvestan početak suđenja protiv onih koji su pripadnici iste etničke grupe kao i sudije i tužioci.

Prema Rimskom Sporazumu, poznatijim pod imenom "*Rules of the Road*", 300 slučajeva može da se vodi u nacionalnim sudovima. Ipak, samo 40 od njih je došlo do suđenja, sa optužbama da su nepristrasni i nesposobnosti sudova. U *Republici Srpskoj* (jedan od tri entiteta u Bosni i Hercegovini) do sada nije započeto ni jedno suđenje. Ocena je da ima skoro oko 7.000 osoba koje do danas nisu bile ni pred sudom niti je izvršena istraga.

U skladu sa tim Kancelarija visokog predstavnika (KVP) je, zajedno sa Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju, podnela Konferenciji za sprovođenje mira (KSM)¹³ u junu 2003. godine zahtev za stvaranje jedne posebne sale za ratne zločine (uključujući i zločine protiv čovečnosti i genocid) unutar skoro oformljenog Državnog suda Bosne i Hercegovine. Suđenja unutar Posebne sale će voditi kako nacionalne, tako i međunarodne sudije i tužioci, koristeći skoro usvojen krivični zakon i zakon o krivičnom postupku.¹⁴

Ovaj sud je kreiran zbog velikog pritiska koji je stvoren zbog povlačenja Haškog tribunala objavljenog u rezoluciji 1503 Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija za prepuštanje otvorenih slučajeva Sarajevu od strane Haškog tribunala, kao i moguće prepuštanje sakupljenih dokaza od njegovog stvaranja za moguće otvaranje slučajeva od strane nacionalnog suda. Pomenuta je činjenica da Haški tribunal trenutno razmatra mogućnost da prepusti sudstvu u Bosni i Hercegovini ukupno 17 slučajeva koji uključuju ukupno 50 osoba.

Kosovo

Srpska pokrajina Kosovo je pod protektoratom Ujedinjenih Nacija. Rezolucija 1244 (1999. godine) Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija uspostavlja privremenu administraciju Ujedinjenih Nacija na Kosovu sve dok se ne donese stalne rezolucije o teritoriji. Sudska administracije u provinciji je pod direktnom jurisdikcijom UNMIK-a.¹⁵

Sudovi su prvo bili sastavljeni od tri nacionalne sudije, što ukazuje da su sudovi de facto sastavljeni od pripadnika većinsko albansko-kosovarskog stanovništva, bez predstavnika iz manjinskog kosovarsko-srpskog stanovništva. Zbog ovakve situacije,

¹³ PIC – *Peace Implementation Conference*. To je među valadin organ koji su stvorile 55 zemalja i agencija koje posmatraju sprovođenje Sporazuma Dejtonskog sporazuma iz 1995. godine.

¹⁴ Op. cit. Izveštaj o međunarodnoj amnestiji. *Bosnia-Herzegovina. Shelving justice – war crimes and prosecution in paralysis*.

¹⁵ Misija UN na Kosovu.

UNMIK je uveo međunarodne sudije unutar sudova sastavljenih od tri sudije. Pred činjenicom da još uvek malo međunarodnih sudija, presude nastavljaju da budu jasno diskriminirajuće u odnosu na srpskumanjinu, a u korist nekažnjavanja većinskog albansko-kosovarskog stanovništva, i zbog toga UNMIK ponovo modifikuje strukturu sudova koja će se sastojati od dve međunarodne sudije i jednog nacionalnog.

Jedan izveštaj Misije OSCE-a¹⁶ na Kosovu, objavljen 2002. godine, kritikuje presude u slučajevim ratnih zločina koje su donete do tada na sudovima u kojima su uglavnom ili većina lokalnih sudija, na kraju krajeva pripadnici kosovarsko-albanskog stanovništva. Izveštaj takođe kritikuje ponašanje tužilaca koje okrivljuje za obrađivanje optužnica sa nedovoljno dokaza na osnovu kojih bi se okrivljeni optužio. Kao posledica pregledanja presuda od strane administracije UN, razni optuženi su bili pušteni na slobodu.

U toku 2003. godine, primećena je promena u tendenciji, zbog koje ne samo da su pregledana suđenja protiv Kosovskih Srba, već su vođeni postupci za razne osobe odgovorne za ratne zločine, a koji su pripadnici UČK.¹⁷ Tako je grupa Llap / Lap sastavljena od četiri stara pripadnika UČK bila osuđena u toku jula 2003. godine na 17 do 5 godina zatvora zbog naredbe da se ubijstvo petorice pripadnika Kosovskih Albanaca koje je UČK gerila smatrala da su saradivali sa Srbima tokom rata 1998.-1999. godine. Međunarodni tužilac je pokrenuo nove slučajeve protiv Kosovskih Albanaca, trenutno pripadnika privremenih kosovskih institucija.¹⁸ Sudstvo na Kosovu, kao i administracija u susednim zemljama, se nalazi pred teškim zadatkom da sprovede pravdu i da bude nepristrasni prema obema stranama, kako prema srpskim žrtvama, tako i prema albanskim.

Nekadašnja Jugoslovenska Republika Makedonija

Nakon rata u toku 2001. godine i destabilizacije u republici, Ohridskim sporazumom uz pomoć Međunarodne zajednice, 13. avgusta 2001 godine je prekinut konflikt u Makedoniji. Prekidom neprijateljstva i Zakonom o amnestiji o kojima se pregovaralo uz lično učešće Lorda Robertsona¹⁹, se uspostavlja da nisu dozvoljena lokalna suđenja za ratne zločine. Samo Haški tribunal će imati mogućnosti da sudi za navodne ratne zločine počinjene tokom konflikta u Makedoniji.²⁰ Pošto će Haški tribunal suditi samo za velike zločine, ovo štivo implicira na de facto amnestiju za sve one koji su umešani u ratne

¹⁶ Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi.

¹⁷ *Ushtria Çlirimtare e Kosoves*, Oslobodilačka Vojska Kosova.

¹⁸ *HLC seeks investigation of Večernje Novosti allegations against Sadik Cufllaj*. Fond za humnitarno pravo/ Humanitarian Law Centre. Press release of 14 November 2003. Belgrade

¹⁹ Generalni sekretar NATO-a do septembra 2003. godine.

²⁰ Zakon o amnestiji Nekadašnje Republike Jugoslavie Makedonije, Član 1, stav 4 uspostavlja da da Makedonsko sudstvo nema ovlašćenja da vodi slučajeve koji su povezani sa konfliktom iz 2001. godine, oni su pod ovlašćenjem Haški tribunal. Poslednji stav člana 1 zakona o amnestiji. *Dekret o Proklamaciji Zakona o Amnestiji*. Državni Službeni Glasnik Republike Makedonije, Br. 18, Petak, 8. mart 2002. godine.

zločine na niskom ili srednjem novou odgovornosti. Sada se postavlja pitanje zakonske sposobnosti NATO-a za kreiranje sporazuma koji omogućavaju nekažnjavanje ratnih zločina, koji su zbog njihove suštine nužno uklopljeni u međunarodne zakone.

Što se tiče nekoliko pokušaja makedonskog sudstva da započne nekoliko suđenja protiv nekadašnjih pripadnika UÇK, makedonskih Albanaca, kao i pritisak makedonske vlade, kao i raznih članova Međunarodne zajednice²¹, izazvali su prekid dva od tri slučaja koji su bili već vođeni pred sudom. Samo je Ibrahim Sulejmani osuđen na 15 godina zatvora. Bez ikakve političke podrške albanskih stranaka njegova kazna je bila potvrđena na apelacionom sudu i trenutno se nalazi na održavanju kazne.

▪ Regionalni kontekst. Optužbe za genocid podnete od strane Hrvatske i Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore pred Međunarodnim sudom pravde

U okviru nacionalnog i međunarodnog konteksta o ratnim zločinima, treba dodati i slučajeve podnete od strane Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore. Ovi slučajevi podneti Međunarodnom sudu pravde²² ne zahtevaju da se sprovede individualna odgovornost, već da se oni odnose na državnu kompetenciju i njihove međunarodne odgovornosti koje su u skladu sa sporazumima i konvencijama na snazi.

Nekadašnja Republika Bosna i Hercegovina (sada Bosna i Hercegovina) je 20. marta 1993. godine podnela Međunarodnom sudu pravde optužbu protiv tadašnje Federativne Republike Jugoslavije (sada Srbije i Crne Gore) za kršenje Konvencije za sprečavanje i suzbijanje zločina genocida.²³

Sa druge strane, Republika Hrvatska je 2. jula 1999. godine podnela Međunarodnom sudu pravde optužbu protiv nekadašnje Federativne Republike Jugoslavije (sada Srbije i Crne Gore) za kršenje konvencije za sprečavanje i suzbijanje zločina genocida tokom perioda od 1991. do 1995. godine.

Kako Bosna i Hercegovina²⁴, tako i Hrvatska traže pred Međunarodnim sudom pravde da se Srbija i Crna gora proglase krivom za kršenje Konvencije o genocidu iz 1948. godine i da bude obavezana da plati Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj odštetu

²¹ Evropska Unija, SAD I NATO.

²² Međunarodni Sud Pravde (MSP) je uspostavljen na osnovu Povelje Ujedinjenih Nacija, kao glavni sudski organ Ujedinjenih Nacija (član 1 MSP). Ovlašćenja suda se odnose na sve sporove koje države podnesu i na sve slučajeve naročito predviđene u Polvelji Ujedinjenih Nacija ili u sporazumima ili konvencijama koje su na snazi. Nadležnost suda može da uključi: a. Interpretaciju sporazuma; b. bilo koje pitanje međunarodnog prava; c. postojanje svih činjenica koje, ukoliko je uspostavljena, predstavlja kršenje neke međunarodne obaveze; i d. priroda ili produženje popravke koja mora da se sprovede zbog kršenja neke međunarodne obaveze. (Član 36).

²³ Konvencija za sprečavanje i suzbijanje zločina genocida, poznatija kao Konvencija o genocidu, je bila usvojena od strane Generalne skupštine UN, 9. decembra 1948. godine.

²⁴ Trebalo bi istaći činjenicu da je 10. avgusta 1993. godine Bosna i Hercegovina podnela još jedan dodatni dokument za nadležnost Međunarodnog suda pravde, sporazum između Moćnih saveznika i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o zaštiti manjina, koji je potpisan u Saint-Germain-en-Laye 10. septembra 1919.

osobama i i za njihovu imovinu. Procedure pred Međunarodnim sudom pravde su i dalje u toku.

Aktuelno suđenje pred Haškim tribunalom protiv Slobodana Miloševića može da ima negativan efekat, ili ga barem tako doživljava Vlada Srbije, na slučajeve koje je podnela Bosna i Hercegovina i Hrvatska. To omogućava da Srbija i Crna Gora zataji pri saradnji sa Haškim tribunalom u oblasti predavanja dokumenata iz državne arhive, jer se plaši da omogući da činjenice za moguću presudu Slobodana Miloševića pred Haškim tribunalom ima direktan efekat na slučaj pred Međunarodnim sudom pravde.

▪ Dve koncepcije međunarodne pravde: Krivični međunarodni sud protiv Američkog IUS

Treba dodati analizu o kapacitetu nacionalnih pravosudnih sistema na Balkanu kako bi osudili ratnih zločina i genocid u okviru političke i pravosudne bitke koja se razvija na međunarodnom scenariju.

Nakon osnivanja Međunarodnog krivičnog suda u 1998. godini, napad 11. septembra 1999. godine i intervencija protiv Iraka 2003. godine, koje krše Povelju Ujedinjenih Nacija, učestvovali smo u jednoj jakoj raspravi o konceptu međunarodne pravde i borbe protiv nekažnjavanja, dolazeći do dva jasno suprotna koncepta.

Sa jedne strane, zemlje koje su potpisale i ratifikovale Rimski sporazum kojim je konstituisan MKS²⁵, među kojima se nalaze zemlje Evropske Unije kao i većina latino-američkih zemalja, su jasno podržale stvaranje Međunarodnog krivičnog suda sa punim pravom, koji će se smatrati nepristrasnom i pravednom, univerzalnog karaktera, i koji učvršćuje ovlašćenja nacionalnih pravosuđa nad međunarodnim humanitarnim pravom.

Sa druge strane, zemlje koje vodi SAD, ali u koje se uključuju i druge kao što su Iran, Kina, Pakistan, Indija i Ruska Federacija negiraju legitimitet suda, koji kao subjekti međunarodnog prava imaju prava na to. Nakon peruzimanja vlasti, Džordža V. Buša, SAD je opozvala potpis Rimskog sporazuma 6. maja 2002. godine, aludirajući na mogućnost da će se MKS pretvoriti u instrument političkog gonjenja (protiv SAD) od strane Tužioca suda, na osnovu uspostavljenih garancija i kvaliteta članova Međunarodnog krivičnog suda.

SAD, koja se nametnula kao velika svetska supersila, razvija jednu vrlo jednostranu koncepciju međunarodnog ljudskog prava, na osnovu koje sve zemlje moraju da snose odgovornosti koje se odnose na međunarodno ljudsko pravo, podržavajući stvaranje ratnih sudova *ad hoc* na činjenicama koje se odnose na ovlašćenja Međunarodnog krivičnog suda, ali u isto vreme negirajući obaveze koje se odnose na SAD.

²⁵ Na dan 22. avgusta 2003. godine, 91 zemlja je ratifikovala i postale članovi Rimskog sporazuma, sa ukupno 139 zemalja koje su potpisale sporazum.

Severnoamerička diplomatija pokušava da dobije sporazum o bilateralnom imunitetu sa ostalim državama, na osnovu koga se države potpisnice obavezuju da ne dovode pred Međunarodni krivični sud pripadnike, funkcionere, članove vlade ili vojske SAD-a.²⁶ Ili drugim rečima, SAD pokušava da postigne međunarodno nekažnjavanje svojih građana za moguće zločine genocida, zločine protiv čovečnosti i ratne zločine.

Ova politika sa dva lica ima veliku kontradiktornost kada je reč o Balkanu, gde SAD, sa jedne strane, zahteva maksimalnu saradnju zemalja regiona sa Haškim tribunalom, a u isto vreme zahteva da se potpiše sporazum o nekažnjavanju građana SAD-ea pred Međunarodnim krivičnim sudom.

Srbiji i Crnoj Gori se preti da izgube pristup Partnerstvu za mir, NATO-u, kao jedan bitan sporazum o vojnoj pomoći od strane SAD-ae ukoliko ne potpišu sa SAD-eom sporazum o nekažnjavanju. Ministar spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Goran Svilanović je do sada izbegavao da donese konkretnu odluku.

Pritisak je vršen kako na SAD, tako i na EZ-cu, aludirajući na to da se pomogne u iznalaženju kompromisnog rešenja koje će sve strane prihvatiti (poštovati), pošto Srbija i Crna Gora ne žele da se kockaju sa eventualno negativnom reakcijom Brisela pred budućim pristupom Srbije i Crne Gore u Evropsku Zajednicu zbog potpisivanja sporazuma o imunitetu, kome se EZ suprotstavlja. Istorijski, Srbija i Crna Gora²⁷ je u datom momentu požurila da potpiše i ratifikuje Rimski sporazum, jer je Srbija i Crna Gora sa njenog stanovišta, smatrala stvaranje jednog univerzalnog suda potpuno ispravno, naspram stvaranja sudova *ad hoc* koji bi u imaginarnom društvu Balkana bilo stvoreno protiv Srpske, Hrvatske, Bošnjačke nacije, itd.

Ipak, Albanija, Bosna i Hercegovina i Nekadašnja Jugoslovenska Republika Makedonija se nisu oduprele pritisku severnoameričke diplomatije i ratifikovali su sporazum o bilateralnom imunitetu, u oblastima «evro-atlanske integracije»²⁸. Rumunija je takođe potpisala sporazum o imunitetu.

B. Nacionalna scena

U Srbiji trenutno postoje dve tabu teme za javno mnjenje (kada je u pitanju javno mnjenje): da znaju za status teritorije Kosova, koje je pod internacionalnom protekcijom, i ratni zločini koje su počinili Srbi tokom konflikta 1991.-1999. godine, i na kraju potreba da se odgovorni za pomenute zločine dovedu pred sud.

²⁶ *US Bilateral Immunity or so-called "Article 98" Agreements*. Coalition for the International Criminal Court. Questions & Answers, str 1, 30 septembar 2003. godine.

²⁷ Tadašnja Federativna Republika Jugoslavija je 6. septembra 2001. godine potpisala Rimski Sporazum.

²⁸ Deklaracije Ministra Pravde Bosne i Hercegovine, Slobodan Kovač autor jednog inetrvjua održanog u Sarajevu 30. maja 2003. godine.

▪ Uticaju Haškog tribunala na političku scenu u Srbiji

Sam sud, kao i njegova najviđenija figura, Glavni tužilac Karla del Ponte, možda predstavljaju instituciju i osobu koji izazivaju najveću odbojnost javnog mnjenja koje posmatra Haški tribunal kao jednu jednosotranu instituciju sa isključivo političkim karakterom. Uprkos tome, potreba da se uništi stari režim, kao i da se garantuje neoborivost demokratskog režima, i na kraju da se dobije pordška SAD-ea i EZ-ce jeste ono što je podstaklo Premijera Zorana Đinđića da naredi hapšenje i pritvor, a kasnije i izručenje Slobodana Miloševića Haškom tribunalu krajem juna 2001. godine.

Predaja Slobodana Miloševića Haškom tribunalu je izazvala podelu na dva pola unutar vladajuće Koalicije DOS²⁹, grupišući se, sa jedne strane, oko Demokratske stranke (DS) Đinđića, a sa druge strane oko Demokratske stranke Srbije (DSS) Koštunice.

Posle ubistva Zorana Đinđića marta 2003. godine i proglašenja vanrednog stanja, vlada odlučuje da ubrza (poboljša) saradnju sa Haškim tribunalom i da usvoje nov zakon stvaranje specijalnog suda za ratne zločine.

Saradnja Srbije sa Haškim tribunalom je od tada nastavljena sa vidnim usponima i padovima. Skupština Unije Srbije i Crne Gore je anulirala član 39 Zakona o Saradnji sa Haškim tribunalom koji je zabranjivao da se sprovede bilo koja naredba za hapšenje koju je izdalo Haški tribunal, a koja je izrečena posle usvajanja zakona. Hapšenje Generala Šljivančanina i nakon toga izručivanje Haškom tribunalu izazvalo je jak otpor njegovih simpatizera, što je dosta otežalo policajcima da uspešno obave njegovo hapšenje.

Naređenje Haškog tribunala za hapšenje četiri generala Vojske i Policije Unije Srbije i Crne Gore, izrečeno u Oktobru 2003. godine, izazvalo je žestoku reakciju zamenika Zorana Živkovića, koji je kritikovao momenat u kome su objavljene optužnice (naređenja za hapšenje) pred neposrednu izbornu kampanju. Pozicija javnog mnjenja je u suštini protiv , ali u isto vreme je svesno neophodnosti da se saraduje sa Haškim tribunalom, što izaziva jednu vrlo opreznu reakciju političara uopšte. Jedini izuzetak je Goran Svilanović³⁰, koji je kao Ministar Inostranih poslova, a ujedno i predsednik Saveta Srbije i Crne Gore za saradnju sa Haškim tribunalom, i definisao je saradnju sa Haškim tribunalom kao jednu jasnu političku poziciju. «Naša politička opcija je saradnja sa Hagom i naši suparnici su oni koji se suprotstavljaju toj saradnji.»³¹

Političari su svesni međunarodnih obaveza Srbije i Crne Gore, i u isto vreme su svesni prepreke za zalaganje za integraciju u Evropsku Zajednicu i u isto vreme ne želeći da se suprotstave ratnim zločinima i saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju.

²⁹ DOS, Demokratske Opozicija Srbije. Koalicija je nazvana tako dok je još bila opozicija starom režimu Slobodana Miloševića.

³⁰ GSS, Građanski savez Srbije

³¹ *V.I.P. Daily News Report*. Issue No. 2702. 21. novembar 2003. godine

▪ Stvarnost i politička rasprava u vezi sa stvaranjem TECGS

Posle ubistva Zorana Đinđića, vlada Živkovića je odlučila da usvoji zakon za stvaranje specijalnog suda za ratne zločine. Jedan od razloga za stvaranje tog suda jeste borba protiv onih koji su odgovorni za ubistvo Zorana Đinđića, a koji su umešani i u organozovani kriminal, sa jednom prošlošću direktno povezanom sa grozotama koje su počinili tokom ratova od 1991.-1999. godine.

Sa druge strane, mogućnost da se ponudi javnom mnjenju mogućnost da se sudi «onim istima» koji su odgovorni za ratne zločine za političare predstavlja jenu prihvatljiviju mogućnost, nego da se to preda međunarodnom sudu koji se smatra parcijalnim i političkim.

Mogućnost domaćih sudova da vode postupak i osude odgovorne za ratne zločine biće ključni faktor za Haški tribunal da razmotri prebacivanje dokaza srpskim sudovima koje je Haški tribuna prikupio tokom svih ovih godina. Ova dostava dokaza i dokumentacije se može odraditi u okviru strategije za finalizaciju zadataka tribunala.

Jedan od zaključaka koji proizilazi iz analiza političkih rasprava koje vode političari jeste kontradiktornost između stvarnosti i političke rasprave. U sadašnjosti, političari u svojoj potpunoj praksi³² prepoznaju neophodnost da se pokrenu postupci i osude u Srbiji oni koji su odgovorni za ratne zločine, koji su već pokrenuti u Hagu. Ovde je reč o potpuno drugoj stvari, samo oni kojima je počelo suđenje u Hagu, a ne oni odgovorni za ratne zločine koji su na slobodi bez ikakve optužnice.

Ova rasprava želje za pokretanjem postupaka protiv onih koji su odgovorni za ratne zločine je u suprotnosti sa stvarnošću, sa jedne strane sa stvaranjem specijalnog suda za ratne zločine i sa druga strane negativna jer tužilac nije podigao ni jednu optužnicu protiv onih koji su odgovorni za šest masovnih grobnica sa ukupno 750 leševa Kosovskih Albanaca, koje su otkrili pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova na jednom polju u Batajnici, izvan Beograda.³³ Masovne grobnice u Batajnici otkrivaju umešanost visokih političkih, vojnih i policijskih zvaničnika, jer jedna takva operacija, uključujući i iskopavanje, prebacivanje i sahranjivanje tolikog broja leševa nije moguće bez znanja i dozvole visokih političkih, vojnih i policijskih zvaničnika. Ova činjenica je direktno povezana sa aktuelnom raspravom političara da generalno ne žele da prihvate odgovornosti za visoke vojne i policijske zvaničnike nad njihovim podređenima kao odgovorne za ratne zločine.

³² Uz izuzetak ultra nacionalista Srpska Radikalna stranka (SRS), Vojislava Šešelja.

³³ *Report with Recommendation on the investigations into graves in Serbia. United Nation High Commissioner for Human Rights. Human Rights field Operation in Serbia and Montenegro. October 2003., str. 6.*

▪ Suđenja za ratne zločine u Srbiji

Pre stvaranja specijalnog suda u aprilu 2003. godine, sudovi u Srbiji su sproveli nekoliko suđenja protiv onih koji su odgovorni za ratne zločine. Suđenja koja su realizovana do danas, itekako pokazuju određene napretke, ali su u svakom slučaju nedovoljni. Pokrenuti postupak protiv tako teških činjenica u aktuelnom sudskom sistemu sa sobom nosi neizbežan rizik da počinjene činjenice ostanu nekažnjene zbog nedostataka dokaza ili političkog kapaciteta ili tehnika sudskog sistema.

Tokom suđenja za ratne zločine počinjene u Severinu i Podujevu³⁴ previše upada i oči tehnička siromašnost optužnice, koje je u oba slučaja podigao tužilac, između ostalog i zbog slabe istrage koju je sprovela policija.

Slaba optužnica se tumači zbog slabe argumentacije, koja sobom nosi kao posledicu nedostatak optuženičkih dokaza, koji na kraju dovode do nekažnjavanja onih koji su odgovorni.

U slučaju Severin³⁵, tužilac je menjao optužnicu u toku suđenja smanjujući težinu optuženih, koji su originalno bili opisani kao para vojna grupa, koje je koordinirana i uokvirena u Vojsku Republike Srpske u saradnji sa Vojskom Jugoslavije, odjednom postaju kvalifikovani kao jedna naoružana grupa. Promena optužnica ukazuje na volju tužioca koji ne želi da sprovede istragu u kojoj je moguće da se nađu dokazi o povezanosti ove naoružane para vojne grupe sa visokim vojnim zvaničnicima, i stoga i odgovornih za moguća pogubljenja koja su počinili njihovi podređeni.

▪ Zakon o stvaranju suda

Skupština Srbije je usvojila kao hitan postupak tokom aprila 2003. godine, mesec dana posle ubistva Zorana Đinđića, zakon na osnovu koga se stvara specijalni sud za ratne zločine³⁶. Zakon predviđa stvaranje posebne sale za ratne zločine u okviru Okružnog suda u Beogradu, posebnog tužioca za ratne zločine, kao i jedinstvo u policijskoj istrazi koja zavisi od Ministarstva unutrašnjih polsova i jedan zatvorski deo za okrivljene i osuđene za ove zločine.

Zakon sadrži uglavnom sve neophodne rekvizite kako bi se osigurale minimalne proceduralne garancije, i sadrži najbolje proceduralne tehnike koje između ostalog dozvoljavaju prezentaciju svedoka koji se ne nalaze u zemlji preko video konferencije, audio snimaka svedočenja i transkripcija zakonskih dokumenata, suštinski poboljšavajući proceduralni kvalitet u svim suđenjima.

³⁴ Report on *War Crimes before domestic courts*. OSCE Mission to Serbia and Montenegro. Belgrade October 2003.

³⁵ Četiri člana para vojne grupe su optuženi na kaznu od 15 ‘ 20 godina zbog otmice, mučenja i ubistva 17 srpskih građana, pripadnika bosansko-muslimanske grupe.

³⁶ Zakon o organizaciji i ovlašćenjima vladinih zvaničnika za gonjenje onih koji su odgovorni za ratne zločine.

Između ostalog, postoje četiri zabrinjavajuća elementa u vezi sa primenjivanjem usvojenog zakona. Sa jedne strane, nezavisnost tužioca nije zagarantovana, jer ga nominuje Ministar pravde, a Državno tužilaštvo treba da ovlašćenje za svaku optužnicu. Na taj način je, Ministar pravde Srbije, Vladan Batić objavio mogućnost da će novonastali sud započeti slučaj gonjenja protiv Tačija i drugih Kosovskih Albanaca, lidera UČK. Specijalni tužilac je samo posle mesec dana posle izjave ministra, objavio optužnicu protiv Tačija.³⁷ Strategija koju sledi tužilac stvara još više sumnji u političku nezavisnost Specijalnog tužioca.

Ovaj događaj, analiziran zajedno sa već jasnim nedostatkom političke želje da dovedu pred sud visoke vojne i političke zvaničnike, kao i one koji su umešani u tu skalu odgovornosti, omogućava da se pomisli da postoji politička manipulacija srpskih zvaničnika nad tim sudom da se sudi Kosovskim Albancima, umesto da se koncentrišu na srpsku problematiku. Ukoliko je tačno da se onim Kosovskim Albancima koji su odgovorni za zločine mora suditi, onda to mora biti administrovano u Haškom sudu i Kosovskim sudovima. Prioritet Srbije je da se izbori sa svojom sopstvenom prošlošću i da pokaže da je sposobna da sprovede suđenje i osudi svoje vojne i policijske zvaničnike, a ne one koji nisu pod njihovoj nadležnosti.

Još jedan problem koji se pored svega toga može dodati zakonu jeste da on predviđa nadležnost na celoj teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Činjenica da zakon usvojen 2003. godine priznaje nadležnost Srbije nad teritorijom novih nezavisnih republika, ne stvara samo probleme nadležnosti navodno paralelno između susednih republika u jednoj tako delikatnoj temi, već može i da poseje izvesne sumnje u promotere tog zakona.

Sa druge strane, policija mora da sprovede istrage o zločinima počinjenim u njenim redovima (samoj policiji). Ili drugim rečima rečeno, pripadnici policije i specijalnih jedinica, koji još uvek nisu smenjeni i posle pada Miloševićevog režima, su zapravo oni koji sprovode istrage nad ratnim zločinima, koje su u najvećoj meri počinili sami pripadnici policije i specijalnih jedinica. Ovo je jedna ozbiljna činjenica koja može da ugrozi ceo proces. Novi specijalni tim za istragu, koji je formiran da istražuje ratne zločine je nominovao Ministar unutrašnjih poslova na predlog Specijalnog tužioca, i on predstavlja organ Ministarstva unutrašnjih poslova. U aktuelnom kontekstu, ništa ne upućuje na to da će ova ekipa, koja zavisi od Ministra unutrašnjih poslova, započeti istragu na primer protiv Sretena Lukića, ličnog savetnika Ministra Unutrašnjih poslova, kojeg Haški sud tereti za ratne zločine.

Na kraju, vrlo je zabrinjavajuća činjenica da veliki broja političara, koji su čak i članovi sudstva, zatvaraju oči pred činjenicom da se pokrene tužba protiv onih komandanata policije i vojske koji su odgovorni za teška kršenja međunarodnog ljudskog prava koje su počinili pripadnici pod njihovom komandom. Bez iznalazjenja načina da se razjasne odgovornosti oni visokih političkih, policijskih i vojnih zvaničnici, proces protiv

³⁷ Ovaj čin je započeo u direktno zajedničkoj politici između Ministra pravde i Specijalnog tužioca.

njihovih podređenih zbog zločina koje su im oni naredili, biće ništa drugo do jedna farsa pravde i uvreda za žrtve tih zločina.

Zaključak

U Srbiji, pred političkom scenom koja i dalje podržava nacionalizam, kao što je to i dokazala poništena pobjeda Srpske radikalne stranke na Predsedničkim izborima od 16. novembra 2003. godine, saradnja sa Haškim tribunalom ili potreba da se napreduje u borbi protiv nekažnjavanja neće biti argument koji će reformističke stranke upotrebiti u predizbornoj kampanji. Vlada na vlasti neće onda sarađivati sa Haškim sudom i verovatno će ostaviti tu odluku budućoj vladi. Nova vlada koja će biti izabrana na parlamentarnim izborim 28. decembra 2003. godine će morati brzo da se odluči za svoj stav. Saradnja sa Haškim tribunalom u hvatanju Ratka Mladića bez sumnje će biti jedan od elemenata koji kako SAD, tako i EZ-ca uzeti u obzir za ocenjivanje nove vlade.

Može se potvrditi da smo asistrali u regionu jednom skromnom napretku u pogledu čišćenja onih koji su odgovorni za zločine, slabost sudskog sistema u balkanskim republikama i njihova nezavisnost u izvršnoj vlasti da sprovedu suđenje bez osnovanih proceduralnih garancija za jednu dobru administraciju pravde, koja dovodi do nekažnjavanja zločina protiv povrede ljudstva.

Reforma sudskog sistema, kao i volja političara da stave svoje zemlje i građane pod sud međunarodne pravde jeste uslov *sine que non* za uvođenje međunarodnog humanitarnog prava, koje će se stvarno pretvoriti u univerzalno.